

Kirjoja

Yrjö Sepänmaa^a

Luonnosta seuraava

Emily Brady, Isis Brook and Jonathan Prior:

Between Nature and Culture. The Aesthetics of Modified Environments.

Rowman & Littlefield International, London & New York 2018. (131 s.)

Emily Brady, Isis Brook ja Jonathan Prior – estetiikkaa, filosofiaa ja maantiedettä edustava kolmikko – on kirjoittanut yhdessä teoksen *Between Nature and Culture: The Aesthetics of Modified Environments* (2018). Se suuntaa katseen luonnontilasta ihmisen käsittelemään ympäristöön, siihen jossa – Allen Carlsonin takakannen kehujia lainaten – ”useimmat meistä viettävät enimmänsen ajan ajastaan”.

Muunneltu tai muokattu ympäristö on kokoava nimike elinympäristöllemme ja sen puutarhoille, puistoille, viljelyksille, hoitometsille ja kaikelle sellaiselle, jossa vielä näkyy luontopohja. Kirjoittajat toteavat, että ihmistä sitovat luontoon samat perustarpeet kuin eläimiä ja kasveja. Se mikä erottaa, on kyky luoda taideteoksia, suunnitella rakennuksia ja muita artefakteja (s. 4).

Pitemmälle muunneltuja olisivat futurologien ennakoimat teknologian tuottamat ja hallitsevat ympäristöt: ihmisen aikakauden, antroposeenin, aineelliset ja aineettomat kerrostumat. Sellainen luonto olisi ihmisen luomus. ”Teknologia on seuraava luontomme”, julistaa tällaisia visioita kehittävä hollantilainen kirjava kollektiivi, *Next Nature Network*. ”Eteenpäin, ei takaisin luontoon”, se vaatii julkaisemassaan teoksessa *Next Nature Book: Nature Changes Along With Us* (Amsterdam 2015/2012). Kaukonäköisimmät katsovat jo ihmisen jälkeiseen tilaan, postantroposeeniin.

Tarkastelusta toimintaan

Ympäristöestetiikka on lähtenyt luonnontilan käsittelystä, aineistonaan luonnonkuvaukset ja matkakirjallisuus sekä valokuvat ja maalaustaide. Tästä se on laajennut ihmisen käsittelemiin ja muotoilemiin ympäristöihin, rakennettuihin asti, ja pitemmälle. Arvokkaiden ja huomiota herättävien ympäristöjen ohella on alettu kiinnostua arjesta, aikaisemmin sivuutetusta tavallisuudesta. Samalla on avautunut teknologian hallitsema elinympäristö ja mielenmaisema.

Luonnontilassa – jos sellaiseen vielä jossakin pääsee – kohtaa ”valmiin”, jota voi vain sivullisena ja häiritsemättä ihaila (*observational aesthetics*, s. 85). Meditatiivisesta, mietiskelevästä tarkastelusta siirrytään sitten ihmisen luomassa kulttuuriympäristössä aktiiviseen, toiminnalliseen ja käytännölliseen suhteeseen. Ensi vaiheessa se on sen pohtimista, miten ihmisen luoma kulttuuriympäristö, toinen luonto, voisi olla toisin, paremmin. Kohteita – olivat ne kasveja, eläimiä tai maisemia – muokataan ja jalostetaan päämäärähakuisesti. Tämä tapahtuu itseä ja toisia varten. Eläimetkin tekevät niin, mutta eivät uusia ratkaisuja hakien, vaan lajityypillisesti.

^a Itä-Suomen yliopisto, yrjo.sepanmaa@uef.fi

Harvemmin tuo muodonanto tapahtuu puhtaasti esteettisiin tarkoituksiin. Melkein aina se tapahtuu hyötyä ajatellen, käytännöllisyyden ja taloudellisuuden ohjaamana. Esteettiset tavoitteet ovat silloin mukana muihin integroituneina. Viljelyksillä ja hoitometsillä on ensisijaisesti tuotannollinen merkitys. Ne voivat olla funktionaalisesti kauniita – samalla kauniita värikenttinä ja merkitsevinä muotoina (s. 101). Vahvimmin esteettisiin tarkoituksiin suuntautuvat puutarhat ja puistot, osa niistä puutarha- ja puistotaiteena muun ympäristötaiteen tapaan.

Positiivinen – kriittinen

Positiivisen estetiikan lähtöajatus on siinä, että juuri koskemattomuutensa ansiosta luonnontilainen on aina kaunista. On vain löydettävä kohteen ominaisluonnetta ymmärtävä tarkastelutapa. Brady, Brook ja Prior tarttuvat, varauksia tehden, tähän viime vuosikymmeninä paljon pohdittuun kysymysryppääseen (s. 80–81). Onko luonto sittenkään aina esteettisesti täydellistä?, he epäilevät. Kysytään, voisiko positiivista parantaa ihmisvoimin – vai hoitaako luonto itseään, tekeekö se hyvästä vielä parempaa? Tuottaako esteettinen luonnonvalinta kulloiseenkin tilanteeseen sopivimman?

Tragiikkaa on siinä, että uutta tullaan luoneeksi vanhan kustannuksella. Monet lajit, luontotyypit ja kulttuurimuodot harvinaistuvat ja katoavat. Teknologiafilosofi Frederick Ferré on puhunut kalogenesiksestä: uuden kauneuden ”kehityso pillisena” syntyedellytyksenä on vanhan väistyminen ja kuolema.

Luonnontilasta etäännyttään ihmluontoa kohti, toisaalta myös peruutetaan menneeseen vaurioita korjaten ja ihmisen jälkiä häivyttäen. Hakkuuaukeat ja viljelemättömät pellot metsitetään, mutta ilmankin ne metsittyvät; vedet puhdistetaan tai ne ajan myötä kirkastuvat saastuttavien toimien loputtua. Ihminen on tässä mukana aktiivisena osapuolena, korjaavien ja rakentavien prosessien nopeuttajana ja toteuttajana.

Ihmluonto ja kulttuurin lisäarvo

Kulttuuriympäristö on omakuvamme. Siinä kohtaamme työmme tulokset – ja arvostelemme niitä, sanoin ja teoin. Arvomaailmamme ratkaisee sen, mikä saa säilyä ja mitä muutetaan. Vapaata luontoa ja nyt sen kulttuurikerrostumaa kehitetään ja jalostetaan meille sopivammaksi. Tuloksena on onnistuessa toiminnallista, funktionaalista kauneutta. Havainnointi ja mietiskelevä tarkastelu tarvitsee jatkokseen aktiivisia toimia.

Tekeminen ei tietenkään tähtää pelkästään itseisarvoiseen kauneuteen, ei myöskään yksin konkreettiseen hyötyyn ja hyvinvointiin. Harvoin on tavoitteena varta vasten esteettiseksi katsottu ympäristö, kuten koriste puutarha tai puisto yksittäisine kohteineen. Useammin esteettinen laatu on käyttöympäristön tarkoituksenmukaisuutta ja toimivuutta.

Parhaimmillaan kulttuuri lisää diversiteettiä, monimuotoisuutta. Näin se kohottaa ympäristön yleistä arvoa tuottamalla jotakin, mihin luonto sellaisenaan ei päädy eikä pysty. Samalla ollaan kuitenkin vaarassa hävittää ja kaventaa luontoarvoja saattamalla eläin- ja kasvilajeja sukupuuttoon ja tuhoamalla ainutkertaisia ja uusiutumattomia muodostelmia. Uhkana uudistusinnossa on luonnon esteettinen loukkaaminen (*aesthetic affront*, s. 29). Tähän Allen Carlsonin esiin nostamaan kysymykseen kirjoittajakolmikkokin palaa.

Rajamalla muutokset paikallisiksi, alueelliseksi ja ajallisiksi jätetään rauhaan muita alueita. Aluesuunnittelulla ja kaavoituksella voidaan eriyttää käyttöalueita suojellusta puhtaasti uuteen. Kulttuuri myös jäsentää uudelleen ympäristöä nostamalla esiin ja vahvistamalla paikallisia erityispiirteitä (*genius loci / local distinctiveness*, s. 23) samalla häivyttäen toisia. Kulttuurisia maamerkkejä ovat luokitellut luonnon- ja kulttuuriperintökohteet, maisemallisesti arvokkaat alueet, kansallismaisemat, rakennustaiteellisesti ja historiallisesti merkittävät rakennukset ja miljööt.

Ihmistoiminnan vahingoittamia ympäristöjä korjataan, ja esimerkiksi elinympäristöjä kunnostamalla (*ecological restoration*) palautetaan menetettyjä maisemallisesti arvokkaita luonnon- ja kulttuuriympäristöjä, kuten kaskimaita ja niittyjä sekä uuteen käyttöön mukautettuja teollisuusmiljöitä. Tässä ihminen voi näyttää luomisvoimansa ja kykynsä (s. 111). Ympäristötietoisuutta, taitoja ja valmiutta edistää ympäristökasvatus (s. 109–110).

Antroposeeni – luonnon loppu vai uusi alku?

Toinen, seuraava, sekoittunut ja virtuaalinen luonto on antroposeenin aikaa, puhtaan luonnon kerrosten jälkeistä ihmisen kautta. Leiman antava luonnonvoima on ihminen. Kerran muunneltua ja rakennettua muokataan aina edelleen. Ympäristö on dynaamisessa muutostilassa ja jatkuvan vaikuttamisen kohteena – ennallaan säilyminenkin edellyttää työtä.

Huoli luonnontilan häviämisestä on ihmisen ja maapallon kannalta todellinen, akuuttikin. Suhteellista luonnontilaa ovat hankalasti tavoitettavat alueet: meren syvänteet, vuoristojen huiput, napajäätiköt, maan sisus. Aidointa on maapallon ulkopuolella, siellä minne ihmisen toiminta ulottuu vasta neulanpistoina. Tavoitamme sen katseella ja ajatuksissa.

Tähtitaivas ja sellaiset ilmkehän ilmiöt kuin pilvimuodostelmat, revontulet, aamu- ja iltarusko ja salamointi ovat esteettisen ihailumme ja hämmästelyimme kohteita. Luonnonnäytelmistä virikkeensä ottava ihminen tuottaa spektakkeleita ilotulituksin ja valotaiteella. *Amos Rex*-taidemuseon avajaisnäyttelynä 30.8.2018–6.1.2019 esitelty japanilaisen *teamLab*-ryhmän digitaide luo virtuaaliympäristöjä, joissa kokija elää kaiken aikaa muuttuvan ja liikkeisiin reagoivan tekoluonnon sisällä. *Massless*-näyttelyn massaton, aineeton taideluonto tuli sananmukaisesti vaatteille ja iholle – niin kuin se oikeakin luonto, jonka otteessa ainakin vielä elämme.